

Laurentius Andreae

Kyrkoherde i:

Vingåkers pastorat 1556-1558/59

Erhöll 16/1 1556 Gustav Vasas kollation på Vingåkers prästgäll. Enda uppgift därutöver, som kunnat uppsåras, är ett klagomål rörande en händelse, som måste ha inträffat 1558 eller 1559. Nils Jönsson i Ålö i Vingåker begärde bliva förskonad från de 30 markernas böter, som fogden Kristoffer Persson sakfällt honom till, "för det han råkade svara herr Lars i Vingåker om det altarsmör, som Per skrivare uppå Nyköping i fjol den menige man uppålade". Kristoffer Persson var fogde i Oppunda 1558-1559, Per (Persson) skrivare på Nyköpings slott 1556-1561 och 1566-1568.

Trosa pastorat 1560-1562

I 1559 års räkenskapsuppgifter om Pilskogs frinjutning av pastor är intet namn på denne utsatt'. Följande år påfördes "herr Lars" i silverskatt fyra lod silver, vilka denne också utgjorde före 20/9 1560. Samme prästman brukade 1560 en utjord i Apelåker, som räntade halvannat öre. Utgjorde 23 markers taxa och uppbar vederlaget 1561 och 1562. Fick 1561 vederlaget höjt till sex pund. Säkerligen identisk med kyrkoherden Laurentius Andreae i Nyköpings Helgona pastorat.

Nyköpings Helgona pastorat 1562-1594 †

Då Gustav Vasa mot slutet av sin regeringstid ställde åtskilliga kyrkor öde, så hörde till dessa även Helgona kyrka. Pastoratets moderkyrka blev därmed Svärta. Helgona kyrka hann dock icke rivas innan konungen dog, och Erik XIV öppnade den åter på nytt 11/3 1561. Följande år lades den gamla prästgården i Kråkelund under Nyköpings slott. Till prästgård uppläts i stället kronohemmanet **Stenbro i Helgona socken.** (läs om striderna vid Stenbro)

Pastors vederlag utgick 1561 med sex pund spannmål från Helgona socken.

Herr Lars kom tydligen till detta pastorat genom tjänstebyte med föregångaren herr Sigfrid, vilken blev hans efterträdare som kyrkoherde i Trosa och Vagnhärad.

Utgjorde 1563 brudskatt med 20 marker örtuger. Längden har av honom beseglats med ett sigill, som hade initialerna L.A. över oblat och kalk.

Under 1582 års tiondelängd har han nyttjat ett annat sigill, som hade samma initialer över ett bomärket. Utgjorde 1564 en svart häst. Uppgift saknas om hans deltagande i 1569 års silverskatt.

Köpsilverskatten 1573 drog aderton lod silver, vilket synes varit två lod mer än han från början blivit påförd. Taxan, som var fem lispund smör, fick han av hertig Karl 18/12 1574 behagligtidsfrihet från. Friheten blev dock redan följande år igenkallad. Åren 1582 och 1583 njöt han dock åter avkortning. Han beviljades också befrielse från 1592 års fjärde gärd, som var en kostgärd", och 17/1 1593 fick han gynnsamt svar på sin supplik att bli förskonad från att utgöra vad han då stod till rest med". När två år senare en gärd pålades, som för herr Lars räkning skulle utgöras efter drygt åttioåttio mantal i pastoratet, uppgavs han "av ålder" njuta frihet". Han bidrog 1584 med fyra stockar till Nyköpings hospital, och när en del av det sörmländska prästerskapet 1592 fick sig tilldelat andelar "av de fattigas penningar" i och för spannmålsuppköp, föll på herr Lars lott 20 daler.

Var 1566 förlänad Helgona sockens tionde, som uppgick till drygt tio pund råg, malt och vete". Den 12/10 1568 fick han brev på tionden i Stigtomta och Nykyrka 18/12 1574 på tionden i Bälinge och Svärta". Det har i detta sammanhang rört sig om ett vederlag på två läster. I hertig Karls brev av 6/12 1578 är tal blott om halvannan läst, och därvid förblev kvantiteten närmast följande år för att 1586 sänkas ytterligare till blott en läst". Åren 1592 och 1593 var spannmålsunderhållet än mindre, men herr Lars erhöll i förra fallet kontant ersättning för det avkortade vederlaget", i senare fallet salt i stället för säd". I förutnämnda brev av 18/12 1574 uppläts honom på behaglig tid ett arvochegethemman Stäk i Svärta socken, dock icke under frinjutning. Den 26/9 1590 beviljades han däremot i sin och sin hustrus livstid skattefrihet på det av honom inköpta Tomta i Bärbo socken.

Deltog i de årliga inventeringarna vid Nyköpings slott, första gången räkenskapsåret 1563, och bekom därifrån kvick- och skafttionde, i det förra fallet som regel en oxe, och omtalas vid flera tillfällen ha gästtat slottet.

Han presenterades eller tillhandlade sig där bräder och virke m.m, liksom han också lånade salt vid stadens varuhus och malde spannmål vid slottskvarnen.

Under herr Lars tid beviljades Svärta kyrka 7/2 1582 tre pund spannmål till sin byggning. Helgona kyrka köpte 1576 fjorton lispund koppar till klockstöpning. Skulden var icke betald ännu 1582 och blev då efterskänkt". Den 26/1 1590 gav hertigen fyra pund säd och i mars 1591 200 daler "till byggningens förfordring.

Laurentius Andrae bevistade riksdagen i Stockholm 1568 och utkvitterade 14/10 sin anpart av det salt, som Erik XIV skänkte herredagsmännen. Var frånvarande från 1585 års synod men bevistade följande års, då han vid biskopsvalet röstade på Petrus Jonae. Predikanten under Mårten Bullers fänika, Martinus Laurentii, har i sin protestsedel mot liturgien, daterad 10/5 1587, uppgivit, att han var "utsänd och förskickad" av herr Lars i Stenbro, och att protesten gällde för dem båda. På samma sätt uttryckte sig herr Mårten, då han underskrev Confessio cleri Strengnensis. Herr Lars har däremot själv undertecknat bekräftelsen av Uppsala mötes beslut 1593.

Herr Lars står upptagen i hertig Karls nyårsdagen 1594 daterade brev på underhållsspannmålen. Samma år har han avlidit, före 11/4, då Svärta sockenbor anhöllo, att de måtte "bekomma en god kyrkoherde igen", sedan socknen "uti någon tid suttit utan kyrkoherde och församlingen endeles utan kyrkotjänst varit haver". Om möjligt ville de behålla herr Anders, salig herr Lars svärson, samt bönföllo, "att samma gäll må bliva tillhopa och icke åtskiljt utan såsom det av ålder varit haver. Det sistnämnda tycks omvittna, att hertigen umgåtts med planer att göra vissa ändringar i sockenindelningen, som ortsborna icke gärna ville se förverkligade.

Herr Lars ägde en gård i Nyköping, som han fått av hertig Karl. Om denna gård råkade hans sterbhusmedlemmar i tvist. Tvenne rätt omfattande akter skildra striden, och de utgöra vår förnämsta källa till kunskap om herr Lars barn. Det ena aktstycket är protokollet från lagmanstinget i Strängnäs 8/3 1609, då målet slutgiltigt avgjordes, och i detta protokoll är

intaget rådsturättens i Nyköping dom av 15/6 1607, som lagmanstinget underkände. Det andra aktstycket är en "sannfärdig berättelse", skriven av fogden Jöns Mårtensson och tydligen föredragen vid lagmanstinget.

Barnen

Herr Lars barn voro — så vitt nu uppgifterna i nämnda mycket skadade berättelse tolkats rätt — **en son och åtta döttrar**.

När sterbhusmedlemmarna, personligen eller genom ombud, 18/9 1599 uppdrogo åt Tomas barberare att uppbjuda gården, var dock dottern Elian död, men hennes lott i gården hade ärvts av hennes tre barn med en f. ö. okänd Lars.

Elsa och Karin, som synas ha varit herr Lars yngsta döttrar, företräddes av sin förmyndare, herr Christoffer i Tuna. Innan något köp blev av hann Elsa gifta sig med dåvarande kyrkoherden i Narva, Magnus Andreae, vilken emellertid 1603 flyttade över till Sverige och ett tag, under det pesten hemsökte Nyköping, gjorde tjänst där som slottskaplan. Han var till 15/5 1604 bosatt i gården i fråga.

När herr Måns vid nämnda tidpunkt avflyttade till Sigtuna, **"lät han gården öde efter sig"**, och den förföll nu alldeles. Skorstenarna rasade ned och sparrarna ruttnade. Det **"låg död svin och annan boskap i de rum ärligit folk tillförende haver uti varit"**, intygade stadens borgare.

Gården såldes i september 1605 för 220 daler till en Andreas Berger. När köpet å sterbhusets vägnar var avslutat av fogden Jöns Mårtensson, begynte herr Måns opponera sig mot att den sålts ur slakten, trots det han förut förklarar sig icke vilja förvärva den för egen räkning. Av flera sterbhusmedlemmar tillhandlade han sig deras lotter, varpå han vid Nyköpings rådstuga krävde, att 1605 års köp skulle gå tillbaka. Rådsturätten biföll hans krav, men lagmanstinget, dit Jöns Mårtensson vädjat, förklarade, att köpet skulle stå fast. Det hade förflutit för lång tid mellan köpet och dess överklagande.

Ytterligare tvenne sterbhus medlemmar ogillade försäljningen:

den tydligen såväl psykiskt som fysiskt sjuka Karin Larsdotter och Nils Persson på Strömsholm och hans hustru, vilka förklarade sig hellre se gården ruttna ned än säljas bort.

Hustrun

Gift, möjligen med den **"hustru Mariet, herr Larses"**, som i salträkenskaperna 1561-1567 står upptagen bland de Nyköpings borgare, som den kunglige saltförsäljaren gjorde affär med. Hon gästade Julita gård i början av juli 1587 ("herr Lars hustru"), tydligen i samband med dotterns bröllop där, och levde då brevet på Tomta utfärdades 26/9 1590 men synes ha avlidit ungefär samtidigt med mannen.

Uppgifter om barnen hämtas huvudsakligen ur processakterna.

Samuel Larsson, som underskrev beslutet om gårdens försäljning 18/9 1599. Nyköpings slottsräkenskaper ha 1589 en utgiftspost på 2 öre för ett ark pergament, som köpts av "herr Lars son i Stenbro".

Brita Larsdotter, gift med Jöns Mårtensson, 1582-1624 omtalad som fogde på Julita gård, i Nyköpings län och på Vibyholm. Hertigen beviljade honom 7/7 1587 till bröllopskost vid hans "giftermålshandel", som skulle stå på Julita gård några veckor senare, allt vad då behövdes. Hustru Brita övertog fataburen på Nyköpings slott 1588 och förestod den till 1593.

I Vibyholms räkenskaper omtalas hon 811 1594 som amma åt "salig unga Fröken". Jöns Mårtensson hade 1582 i förläning ett kyrkohemman i Askers socken och fick 1598 fasta på

Häckelsta i Dunkers socken. Som fordom befallningsman fick han 16/5 1626 konfirmation på av änkedrottningen utfärdat brev, gällande fortsatt lön och underhåll, kronojorden i Häckelsta och livstidsfrihet på ett kronotorp Rotsäter. Dunkers kyrka erhöll efter salig Jöns Mårtensson på Häckelsta ett altarkläde, en ljuskrona och ett bårkläde. Båda makarna voro döda, då sönerna processade om arv och testamente vid Villåttinge häradsrätt 24/5 1639. Sonen Carl adlades 26/10 1617 Sabelsköld och avled 12/10 1663 på Eknäs i Blacksta socken samt begrovs i sockenkyrkan.

Elin Larsdotter, gift med faderns kaplan, sedermera kyrkoherden i Yttersclö, Andreas Olai. Makarna sålde 1603 sin del i nyköpingsgården för 28 lod silver. Se vidare Ytterselö.

Elian Larsdotter, död före 18/9 1599. Hade varit gift med en Lars, ty av de tre barn som hon efterlämnade bar den ene namnet Jon Larsson. I brev från Söderköping till Jöns Mårtensson 20/3 1607 har Jon bett sin "morbror" att få ut 10 daler av sin lott i köpesumman på gården i Nyköping. Han sålde sin del i gården till herr Måns för 20 daler.

N. N. Larsdotter, gift före 18/9 1599 med herr Teodosius Martinsson i Söderköping. Makarna sålde 1603 sin del i gården till herr Måns för 19 daler. Denne skulle dessutom övertaga herr Teodosius skuld till en Erik Larsson. Herr Måns sökte senare billigt komma ifrån köpet genom att skicka herr Teodosius böcker, tagna ur herr Lars obytta bibliotek, vilka böcker dock "herr Teus" icke tog emot utan lämnade i förvar på Nyköpings rådstuga. Sedermera begärde herr Måns att köpet skulle gå åter, enär han tillhandlat sig ett hus i Stockholm.

N. N. Larsdotter, gift med Måns Arvidsson, vilken i brev till Jöns Mårtensson 29/11 1605 kallade sig proviantskrivare i Söderköping och förklarade sig ärligt utbekommit sin del av de 220 daler, som gården i Nyköping inbragte.

Elsa Larsdotter, gift 1602 med dåvarande kyrkoherden i Narva, sedermera i Sigtuna och Vallentuna Magnus Andreae, vilken var den förnämste anstiftaren av bråket om gården i Nyköping. Hon bevistade lagmanstinget i Strängnäs 1609.

Karin Larsdotter, för vilken herr Christoffer var målsman 18/9 1599. Hon intogs samma år på Strängnäs hospital. I ingift erlades ett silverstop om fjorton lod, en silversked om två lod och halvannan kvintin, ett silverbälte om tjugotvå lod, en dyna och ett hyende. Räkenskapsåret 1601 var hon intagen på hospitalets sjukstuga. På grund av felande räkenskaper kan hennes öde icke följas vidare. I 1608 års hospitalsakter återfinnes hon icke. Hon uppges ha motsatt sig nyköpingsgårdens försäljning.

N. N. Larsdotter, gift med Nils Persson på Strömsholm. Tomas barberare uppgav under processandet om gården, att Nils Persson med våld tog ifrån honom den ask med salig herr Lars brev om samma gård, som hade lämnats i hans förvar och icke fick öppnas annat i närvaro av flera av barnen.

Ur: Strängnäs Stifts Herdaminne del 2

Idé: Anna-Lena Hagsell

Bearbetat och återgivet av: Weronicha Svaleng